

Topsport als motor voor nationale trots?

Agnes Elling, Ivo van Hilvoorde & Remko van den Dool¹

Summary

Does elite sporting success have a lasting impact on national pride?

Like many other countries, the Dutch government increased investments in elite sports in the last decennium, partly driven by the ambition to organize the Olympic Games in 2028 in the Netherlands. One of the most important legitimations for this ambition is that elite sports events and national performances should foster national pride, social cohesion and international prestige.

In this article we present and discuss the results of a study on the relation between Dutch international sport performances and the development of national pride. The outcome is based on 27 longitudinal measurements among the adult Dutch population in the years 2008-2010 in which European and world Championships men's soccer and a summer and winter Olympic Games took place.

The results support the common belief that international sporting success of Dutch athletes contribute to the testimony and expression of national pride and belonging. But the extent to which national pride can be increased by national sporting success seems to be rather limited. The data show that national performances in international sport events may lead to small, short term eruptions in feelings of national sporting pride and wellbeing, especially among athletes, men and non-immigrants. The results especially indicate, however, that national pride is a rather stable characteristic of national identification that cannot easily be increased by improving national sporting success and winning more Olympic medals.

I. Inleiding

102

Op zondagavond 11 juli 2010 ging de hoop van Nederland op het winnen van de wereldbeker mannenvoetbal verloren door een doelpunt van de Spaanse tegenstander. Daarmee vervloog de droom om in de meest prestigieuze, professionele en geglobaliseerde tak van sport (Giulianotti & Robertson, 2007) wereldkampioen te worden en de mogelijkheid om het sportieve drama van 1974 – toen Nederland ‘bestolen’ werd van de overwinning (bijv. De Foer, 2006) – te ‘overschrijven’. Tevens verdween de aan het kampioenschap gekoppelde belofte op regeneratie en revitalisatie van een klein land in crisis. Meer nog dan Olympische sportsuccessen wordt een EK- of WK-voetbaloverwinning geacht bij te dragen aan nationale identificatie, sociale cohesie en internationaal prestige, met positieve economische gevolgen (vgl. Dauncy & Hare, 1999). Een overwinning is niet eens noodzakelijk voor expressieve ‘getuigenissen’ van nationale identificatie, zoals ‘vlaggen’ en het kleden in nationale kleuren. Deelname aan internationale kampioenschappen in nationale volkssporten (zoals voetbal in veel landen) voldoet reeds om een doorgaans veelal slapend nationaal bewustzijn te laten ‘herontwaken’ en, met hulp van de media, uitingen van nationale trots teweeg te brengen, (Maquire & Poulton, 1999; Vincent et al., 2010; Tuck, 2003).

Net als in andere landen komen in Nederland patriottistische ‘oranje’ uitingen vooral tot uitdrukking rondom grootschalige sportevenementen. De hoge kijkcijfers van de WK-wedstrijden van het Nederlands elftal – zelfs de groepsfasewedstrijden werden massaal bekeken – alsmede de prominente zichtbaarheid van het ‘oranjelegioen’ lijken voldoende empirische evidentie voor het vaststellen van een positieve invloed van topsportprestaties op het welbevinden van de bevolking en nationale trots. Maar is deze relatie wel zo eenduidig? Worden Nederlanders daadwerkelijk gelukkiger en trotser op hun land door een hoge olympische medaille *ranking* of van een succesvol Europees dan wel wereldkampioenschap voetbal? Of bieden internationale topsportevenementen vooral een podium om uiting te geven aan reeds aanwezige gevoelens van nationale trots onder de bevolking? Hebben expressieve uitingen van nationale identificatie van Nederlandse fans wel te maken met patriotisme of zijn deze vooral carnavalesk van aard? Tevens kan worden afgevraagd of de eventuele invloed van nationaal sportsucces op gevoelens van nationale trots voor verschillende sociale groepen (mannen en vrouwen, autochtonen en allochtonen) wel even groot is. Sociale sportwetenschappers onderkennen in het algemeen het toegenomen politieke en maatschappelijke belang van (top)sport, maar trachten allerlei aannames en verwachtingen tevens kritisch te bevragen. Dit wordt des te relevanter tegen de achtergrond van de forse politieke investeringen die Nederland wil doen in de topsport, mede met het oog op de ambitie om de Olympische Spelen in 2028 naar Nederland te halen.

De vraag die in dit artikel centraal staat, is of en in hoeverre nationaal sportsucces bijdraagt tot verhoogde gevoelens van welbevinden en nationale identificatie (verbondenheid en trots) onder de bevolking en in hoeverre er mogelijk verschillen optreden tussen bevolkingsgroepen. Dat doen we aan de hand van in totaal 27 metingen onder de volwassen Nederlandse bevolking rondom vier grote sportevenementen (EK mannenvoetbal 2008, Olympische Zomerspelen 2008, Olympische Winterspelen 2010, WK mannenvoetbal 2010) en een sportluwe zomer en winter (2009). Behalve antwoorden op beleidsrelevante empirische vragen leveren we met onze studie tevens een bijdrage aan meer algemene theorievorming rondom de betekenis van nationale identificatie en trots.

2. De ontwikkeling van nationale identificatie en sportieve trots

Net als in veel andere landen ontstond het besef van een nationale identiteit in Nederland pas in de negentiende eeuw. Dit besef werd gestimuleerd door een groei in nationale wetgeving en overheidsingrijpen, én door de rol van natiestaten als legitieme actoren in internationale relaties (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, 1999). Het is niet geheel toevallig dat aan het eind van de negentiende eeuw ook de internationaal georganiseerde wedstrijdsport opkwam, gebaseerd op nationale vertegenwoordiging van de sterkste sporters uit verschillende landen.

Na de Tweede Wereldoorlog brak een nieuw tijdperk aan van versterkte globalisering en veranderende nationale en supranationale verhoudingen, zoals de oprichting van de Europese Unie (Schyns & Dekker, 2008). Tot die tijd vormden regionale identiteiten en specifieke bevolkingsgroepen of, zoals in Nederland, geloofsovertuigingen (zuilen) de dominantste pijlers van sociale identificatie. Zoals onder meer beargumenteerd door invloedrijke auteurs als Featherstone (1990) en Smith (1995) is een van de paradoxen van modernisering dat een toenemende mondialisering gepaard gaat met versterking van nationale en lokale identificaties. Dat proces is ook herkenbaar bij professionele sporten zoals voetbal (Maguire & Poulton, 1999). Veel macht is in handen van supranationale organisaties (zoals FIFA) en het is steeds gebruikelijker dat buitenlandse zakenmannen eigenaar zijn van lokale clubs. Ondanks of wellicht dankzij het feit dat vrijwel alle nationale spelers voor buitenlandse clubs spelen en/of een andere etnische achtergrond hebben, is de positie van het Nederlands team als hét visitekaartje van nationale verbondenheid alleen maar gegroeid. Ontwikkelingen als globalisering en multiculturalisering hebben geleid tot zoektochten naar kenmerken van nationale identiteiten en beleidsmatige pogingen om de nationale identificatie te (re)construeren en versterken. Naast theoretische uiteen-

zettingen verschijnen de laatste jaren ook meer vergelijkende studies naar publieke opvattingen over wat kenmerkend is voor nationale identiteit (Jones & Smith, 2001) en welke factoren van invloed zijn op gevoelens van nationale trots en verbondenheid (Evans & Kelly, 2002).

Internationaal gezien scoort Nederland – samen met Duitsland – laag als het gaat om het onderschrijven van gevoelens van nationale verbondenheid en trots, de twee gangbaarste manieren om nationale identificatie te meten (zie Schyns & Dekker, 2008). De lage score lijkt vooral te worden veroorzaakt door een sterke vorm van antipatriottisme en antinationalisme en daarmee samenhangende schroom om jezelf ‘trots’ te noemen op basis van nationaliteit. Dat wil echter niet zeggen dat Nederlanders zich daadwerkelijk minder identificeren met hun land en wellicht zelfs niet dat ze minder trots zijn. Zoals Lechner (2007, p. 360) stelt: ‘The Dutch elite derived national pride from not being nationalist.’ Nationale identificatie is niet afwezig, maar krijgt vooral vorm op een meer expressieve, feestelijke wijze, zoals tijdens Koninginnedag en internationale schaats- en voetbalkampioenschappen. Sport lijkt een belangrijke manier voor Nederlanders te zijn om gevoelens van nationale en morele superioriteit op een verlichte wijze te kunnen uiten, zonder expliciet nationalistisch te zijn. De Foer (2006, p.428) schrijft: ‘Alleen rond een sportveld is het niet politiek incorrect om te uiten dat je je knapper of beter of mooier of moderner voelt dan de anderen. De keuze voor het hevige, overal herkenbare knaloranje als nationaal symbool en de neiging om met schreeuwerige kleding, vreemde attributen en luide muziek de nationale glorie te bezingen tonen aan hoe groot de behoefte aan die uitlaatklep is [...] In het voetbal is die neiging tot naast de schoenen lopen nog meer uitgesproken... het respect voor schaalverschillen is allang vergeten.’

Door vooraanstaande theoretici over de ontwikkeling van natiestaten en nationale identiteiten worden deze ook wel beschouwd als ‘*invented traditions*’ (Hobsbawm & Ranger, 1983) of ‘*imagined communities*’ (Anderson, 1983). Deze auteurs stellen dat in navolging van de constructie van natiestaten ook nationale identificatie en trots niet natuurlijk of vanzelfsprekend zijn, maar door verhalen en gebeurtenissen continu gevoed en gereproduceerd dienen te worden. Sportverhalen maken daar deel van uit, maar de vraag is of ze verbondenheid construeren of vooral aanwezige verbondenheid reflecteren (zie ook Van Hilvoorde, Elling & Stokvis, 2010). Het imaginaire of ‘*invented*’ karakter van sociale gemeenschappen, waar mensen zich met elkaar identificeren zonder elkaar daadwerkelijk te kennen, wil niet zeggen dat deze vormen van identificatie oppervlakkig zijn. Integendeel, mensen kunnen zich wel degelijk diepgaand emotioneel verbonden voelen met hun land van herkomst (Anderson, 1983, p. 14). Jones en Smith (2001) laten zien dat ondanks het bestaan van

bepaalde verschillen in de wijze waarop mensen betekenis geven aan nationale identificatie, er tevens opvallend veel overeenkomsten bestaan tussen landen. Zowel meer objectieve kenmerken (land van geboorte en waarin woonachtig, taal) als voluntaristische aspecten (zich verbonden voelen met een land) spelen daarbij – met verschillende nationale accenten – een rol. In ons onderzoek staat vooral dit meer voluntaristische aspect van ervaren verbondenheid en trots centraal: het gaat niet zozeer om het feit of mensen zichzelf als Nederlander zien, maar vooral over de mate waarin ze zich verbonden voelen met Nederland en hier trots op zijn. Voor veel mensen vormt nationale identiteit een belangrijke geografische identificatie van wie ze zijn, naast de mogelijkheid van een eveneens vrij sterke lokale/regionale identificatie (Phillips, 2002). Globale identificaties als ‘wereldburger’ lijken (voorlopig) nog minder aan te sluiten bij de zelfidentificatie van mensen.

Maguire & Poulton (1999) stellen dat topsportevenementen in het algemeen en Olympische Spelen en voetbalkampioenschappen in het bijzonder ideale gelegenheden zijn waarin het nationaal bewustzijn door de nationale categorisatie (‘wij-versus-zij’) wordt aangewakkerd en gecultiveerd. Symbolen van nationale identificatie zoals nationale vlaggen en het spelen/zingen van volksliederen zijn hierbij van belang (Van Houtum & Van Dam, 2002). Bovendien kennen vrijwel alle landen wel aansprekende sportieve hoogtepunten. In hun vergelijkende analyse tussen 24 landen tonen Evans en Kelly (2002) aan dat inwoners uit veel landen aangeven nationale trots te ontleen aan sportieve prestaties, naast de prestaties in de wetenschap en technologie, de kunst en de literatuur. Ook een recente internationaal vergelijkende bevolkingsstudie van de BBC (Mower, 2012) laat zien dat een meerderheid van de inwoners in achttien van de twintig landen aangeven dat nationale olympische sportprestaties bijdragen tot gevoelens van nationale trots.²

2.1 Topsportbeleid gelegitimeerd door nationale trots

De relatie tussen topsportprestaties en de veronderstelde functies en effecten daarvan voor de samenleving speelt de laatste jaren een steeds grotere rol als legitimering voor het topsportbeleid. Mogelijk mede vanwege de met het calvinisme in verband gebrachte waarden als ingetogenheid en soberheid was Nederland in vergelijking tot andere landen relatief laat met het oormerken van topsport als een sector van nationaal belang. In 1979 benadrukte het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijke Werk (CRM) nog dat het bevorderen van topsport werd gezien als individuele ontplooiing en niets van doen had met het nastreven van internationaal prestige van Nederland. Vanaf de jaren negentig legitimeert de overheid haar sportbeleid in toenemende mate door de

claim dat topsportprestaties kunnen bijdragen aan nationale binding, trots en aan internationale uitstraling (ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), 2008, 2011; zie ook Van Bottenburg, 2008).

Andere landen gingen Nederland al geruime tijd voor in overheidsopdrachten van topsportbeleid vanuit de gedachte dat topsportprestaties zowel van belang zijn voor nationale identificatie als voor internationale representatie en economisch gewin. Dat geldt niet alleen voor de in het verleden verguisde Oostbloklanden, maar ook voor politiek meer verwante (buur)landen. Zo besloot Engeland in 1975 tot nationale overheidsinvesteringen in topsport als vermeende oplossing voor de toenmalige economische en politieke crisis (Hargreaves, 1986). Ook relatief nieuwe natiestaten zoals Zuid-Afrika en diverse Oost-Europese staten trachten het nationaal bewustzijn en gevoelens van trots en verbondenheid te vergroten via topsport (Topic & Coakley, 2010; Welschen, 2010). Topic en Coakley (2010) stellen echter ook dat het voor kleine landen met relatief weinig inwoners en een beperkt nationaal sportbudget lastig kan zijn om daadwerkelijk aansprekende topsportresultaten neer te zetten en grote evenementen te organiseren.

Waar voorheen 'koude' oorlogen gevoerd werden via internationale sportevenementen om de heerschappij van een bepaald politiek regime, zoals het communisme, te benadrukken, heerst vandaag de dag meer het accent op het versterken van nationale trots en verbondenheid. Het benadrukken van het 'wij' wordt belangrijker dan het zich afzetten tegen 'zij', maar *'national identity work'* door het reconstrueren van historische gebeurtenissen en het toe-eigenen van symbolen, rituelen en morele eigenschappen blijft belangrijk (Lechner, 2007). In volkssporten als voetbal gelden legendarische ('gestolen') overwinningen, specifieke spelwijzen en 'wezenlijke' volkskenmerken als dergelijke nationale symbolen die door veel en herhalende media-aandacht worden ge(re)construeerd. Zij kunnen de *'sleeping memories'* aan een verloren gewaande gezamenlijke nationale identiteit weer tot leven wekken (Maguire & Poulton, 1999). Niet alleen in Nederland, maar ook in andere landen stijgt de media-aandacht met elk voetbalkampioenschap en daarmee ook de expressieve nationale identificaties onder de bevolking (Vincent et al., 2010).

2.2 Kent nationale verbondenheid geen geslacht?

Hoewel er onmiskenbaar een relatie bestaat tussen topsportevenementen en de expressie van nationale identificatie, is het niet duidelijk in hoeverre topsport daadwerkelijk gevoelens van nationale trots en verbondenheid genereert dan wel vergroot. Evenmin is duidelijk in hoeverre dit bij verschillende sociale groepen even sterk het geval is. Vanuit het credo 'sport verbreedert' zouden processen als toenemende individua-

lisering, afnemende solidariteit en (groeierende) tegenstellingen tussen bevolkingsgroepen kunnen worden tegengegaan. Door beleidsmakers wordt topsport dan ook vooral een convergerende potentie toegedicht, waarbij geografische en burgerlijke dimensies van nationale identiteit, andere identificatiefactoren en potentiële scheidslijnen zoals geslacht, etniciteit/ras en religie in ieder geval tijdelijk kunnen 'overschrijven'. Zo zouden het winnen van het wereldkampioenschap rugby in 2007 en de organisatie van het wereldkampioenschap voetbal in 2010 door witte én zwarte Zuid-Afrikanen worden erkend als belangrijke symbolische mijlpalen in de constructie van nationale eenheid en verzoening, ook al gold rugby als voormalig symbool van apartheid (Nauright, 2010, Wel-schen, 2010). Diverse studies over 'niet-witte' (vrouwelijke) sporthelden in westerse landen hebben ook laten zien dat de media een belangrijke – zij het veelal paradoxale – rol spelen bij het creëren van een inclusieve nationale identiteit van 'erbij horen' (onder andere Bruce & Hallinan, 2001; Elling & Luijt, 2008; Jackson, Andrews & Cole, 1998). We weten echter ook dat de mate van nationale identificatie niet onder alle sociale groepen even groot is (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, 1999) en het kijkgedrag en de toeschouwerbeleving van sportwedstrijden evenmin sociaal neutraal is (Elling & Luijt, 2008; Whannel, 2002). In zijn Noord-Amerikaanse studie liet Denham (2010) zien dat mannen meer sportieve nationale trots ervaren dan vrouwen en lager opgeleiden meer dan hoger opgeleiden. Hoewel de afgelopen jaren de betekenis van een EK of WK mannenvoetbal als een nationale gebeurtenis voor iedereen is gegroeid – ook vrouwen kijken massaal – is de vraag in hoeverre Nederlands sportsucces eenzelfde impact heeft als het gaat om gevoelens van sportieve en algemene nationale trots. Het multiculturele karakter van voetbal kan ervoor zorgen dat verschillende etnische groepen zich als nationale burgers verbonden voelen met het nationale team, maar EK's en WK's bieden etnische minderheden tegelijkertijd mogelijkheden om zich vooral te identificeren met het 'thuisland'. Ons uitgangspunt is dan ook dat de betekenis van internationale sportprestaties voor nationale identificatie afhankelijk is van de context, van de tak van sport en het publiek (Van Hilvoorde, Elling & Stokvis, 2010). Op basis van de bestaande theoretische en empirische inzichten formuleren we de volgende vijf hypothesen:

1. Nederlands sportsucces tijdens grote internationale evenementen draagt bij tot gevoelens van welbevinden, sportieve nationale trots en algemene nationale trots.
2. De invloed van nationaal sportsucces is groter op gevoelens van welbevinden en sportieve nationale trots dan op de meer algemene nationale trots.

3. De invloed van nationaal sportsucces op welbevinden en (sportieve) nationale trots verschilt per sportevenement en is groter voor kampioenschappen mannenvoetbal (EK, WK) dan voor de Olympische Spelen.
4. De invloed van Nederlands sportsucces op gevoelens van welbevinden en (sportieve) nationale trots is niet even groot voor alle bevolkingsgroepen.
 - a. De invloed van Nederlands sportsucces op gevoelens van welbevinden en (sportieve) nationale trots is groter onder mannen dan onder vrouwen.
 - b. De invloed van Nederlands sportsucces op gevoelens van welbevinden en (sportieve) nationale trots is groter onder autochtonen dan onder allochtonen.
 - c. De invloed van Nederlands sportsucces op gevoelens van welbevinden en (sportieve) nationale trots is groter onder sporters dan onder niet-sporters.
5. De invloed van Nederlands sportsucces op welbevinden en sportieve nationale trots is groter onder Nederlanders met een sterkere nationale identificatie (nationale trots).

3. Methoden

Van mei 2008 tot augustus 2010 werden in totaal 11.185 Nederlanders van 18 jaar en ouder ondervraagd, in 27 metingen onder de Nederlandse volwassen bevolking. De metingen werden uitgevoerd bij het *Consumer Jury* panel van GfK panel services te Dongen. Dit is een digitaal panel bestaande uit 10.000 huishoudens en 20.000 personen, representatief voor de Nederlandse internetpopulatie naar leeftijd, geslacht, opleiding en regio. In principe werd steeds een 'verse' steekproef getrokken en was er dus geen sprake van herhaalde metingen onder dezelfde personen. Niettemin zijn na verloop van tijd personen uit ondervertegenwoordigde groepen, zoals niet-westerse allochtonen, wel opnieuw bevestigd.

Zeventien metingen betroffen standaardmetingen onder een bruto steekproef van 450 personen van 18-80 jaar, representatief uitgezet naar leeftijd, geslacht en opleiding. Om gefundeerde uitspraken te kunnen doen over etniciteit werden bij tien metingen bruto 225 extra personen van niet-Nederlandse achtergrond ondervraagd, volgens de in Nederland gangbare definitie van 'allochtoon', waarbij minimaal een van de ouders van de respondent (en eventueel de respondent zelf) in het buitenland geboren is. De respons lag gemiddeld op respectievelijk 76% voor de Nederlandse bevolking en 74% voor de extra migrantensteekproeven. In totaal werden 8785 autochtonen, 2390 allochtonen (21,4%) en 10 personen met onbekende etniciteit ondervraagd. Van de groep allochtone

Nederlanders had 58% een westerse en 42% een niet-westerse etnische achtergrond. In het cumulatieve databestand werd extra gewogen voor de disproportionele groepen allochtonen tot een verhouding van respectievelijk 81,3% autochtonen, 9,6% westerse allochtonen en 9,1% niet-westerse allochtonen. Van het totale bestand was 51,7% man en 48,3% vrouw. Bijna een kwart (24,6%) was jonger dan 35 jaar; het aandeel 65-plussers bedroeg in totaal 22,9%. Iets meer dan een derde (36%) was 'laag' opgeleid (lager/middelbaar voortgezet onderwijs en lager beroepsonderwijs); 40% had een middenniveau (havo/vwo en mbo) en 23,7% was 'hoog' opgeleid (hbo/wo).

Alle metingen kenden een aantal standaardvragen en stellingen over nationale trots en verbondenheid, sportdeelname en algemeen welbevinden. Voor en na grote sportevenementen zijn extra vragen gesteld over intentie tot en daadwerkelijke (media)betrokkenheid bij het betreffende evenement (tv kijken, lezen, praten). Na afloop werden respondenten ook gevraagd naar de mate waarin ze trots waren op de prestaties van de deelnemende Nederlanders. Rondom het WK voetbal in 2010 werden nog enkele vragen toegevoegd over de mate waarin huizen bij mensen in de straat waren versierd en een open evaluatievraag waarom mensen (niet) trots waren op de sportprestaties van het Nederlands team.

De stellingen over nationale verbondenheid en trots hadden vijf antwoordopties van sterk mee eens (1) tot sterk mee oneens (5) en een weet niet-optie. Op basis van drie stellingen werd een samengevoegde variabele 'nationale trots' gecreëerd met een cronbach alpha van 0,73 voor de totale bevolking en 0,73 voor autochtonen. De drie afzonderlijke items met de antwoordpercentages (helemaal) mee eens en de gemiddelde scores zijn: Ik ben trots op Nederland als geheel (56,2%; 2,50); Ik wil liever een Nederlander zijn dan bij enig ander volk in de wereld horen (44,5%; 2,65); Ik voel me sterk met Nederland verbonden (65,9%; 2,32)³

De respondenten kregen tevens zeven aspecten voorgelegd met de vraag welke zaken hen trots maakten op Nederland. Deze vragen kenden vier antwoordopties van zeer trots (1) tot niet zo trots (4) en een weet niet-optie (vergelijk Evans & Kelly, 2002). 75,2% is (zeer) trots op Nederland vanwege sportprestaties; 73,3% vanwege wetenschappelijke en technologische prestaties. De (zeer) trots scores op de andere aspecten waren: het systeem van sociale zekerheid (61,5%), prestaties in de kunst en literatuur (52,3%), economische prestaties (49,6%), de manier waarop de democratie werkt (49,6%) en een eerlijke en gelijkwaardige behandeling van alle groepen in de samenleving (39,2%). We beschouwden de mate waarin mensen aangaven (zeer) trots te zijn op prestaties in de sport als 'sportieve trots' en namen ook 'wetenschappelijke trots' mee als een controlevariabele om de invloed van succesvolle sportprestaties te bepalen.⁴

Naast 'nationale trots', 'sportieve trots' en 'wetenschappelijke trots' onderscheidde we de mate van welbevinden als vierde afhankelijke variabele die mogelijk verandert onder invloed van deelname aan en succes op grote sportevenementen. De mate van algemeen welbevinden is bepaald op basis van een vraag naar hoe (on)prettig mensen zich in de afgelopen week hebben gevoeld, met een vierpuntsantwoordschaal (1 = zeer prettig; 4 = helemaal niet prettig) en een weet niet-optie. De mate van welbevinden beschouwden we tevens als onafhankelijke variabele ten aanzien van ervaren sportieve en nationale trots.

We toetsten in hoeverre er verschillen optreden in de ervaren nationale trots, sportieve en wetenschappelijke trots en welbevinden rondom vier grote sportevenementen: de Olympische Zomerspelen (OS 2008), het Europees Kampioenschap mannenvoetbal (EK 2008), de Olympische Winterspelen (OS 2010) en het wereldkampioenschap mannenvoetbal (WK 2010). Naast specifieke puntvergelijkingen met de 0-meting in mei 2008 bekeken we eveneens in hoeverre er invloeden optraden tijdens een totale evenementperiode, vergeleken met een 'neutrale' periode (respectievelijk zomer 2009 en winter 2009). Hiertoe onderscheidde we de volgende zeven (evenement)perioden:

- 0-meting08 - week 21 (1 meting) - referentiecategorie algemeen
- EK08 - week 23-29 (5 metingen)
- OS08 - week 32-38 (4 metingen)
- winter09 - week 7-10 (2 metingen) - referentiecategorie winter
- zomer09 - week 21-39 (5 metingen) - referentiecategorie zomer
- OS10 - week 6-11 (4 metingen)
- WK10 - week 23-30 (4 metingen)

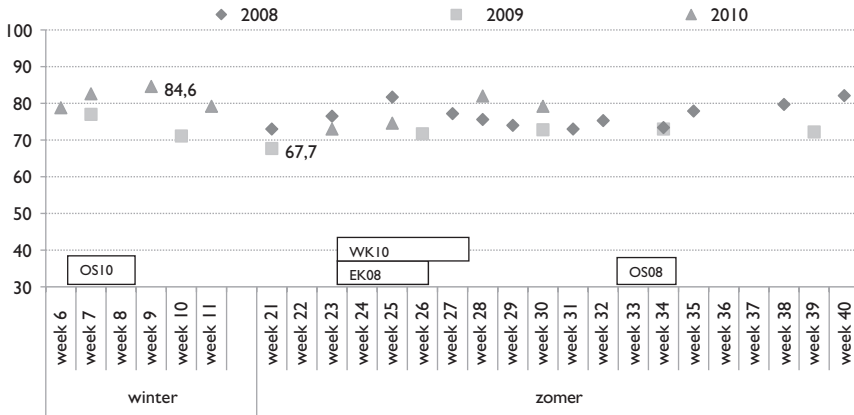
De 437 antwoorden op de na afloop van het WK voetbal in 2010 gestelde open vraag naar hoe trots mensen waren op de prestaties van het Nederlands team, werden gecodeerd op basis van de inhoud (*in vivo*). In totaal werden 596 (*in vivo*) codes toegekend (maximaal drie per respondent), verdeeld over negentien verschillende coderingen met een positieve en tien coderingen met een negatieve connotatie. In de resultatenparagraaf worden de meest gebruikte kwalificaties om trots dan wel niet trots te zijn besproken en met voorbeelduitspraken geïllustreerd.

4. Resultaten

4.1 Kleine sportpiekjes in stabiel patroon van nationale trots

Net als in veel andere landen geven ook Nederlanders aan dat ze vooral trots zijn op hun land vanwege aansprekende internationale topsportprestaties (zie Evans & Kelly, 2002). Zelfs bij mensen die het niets uit-

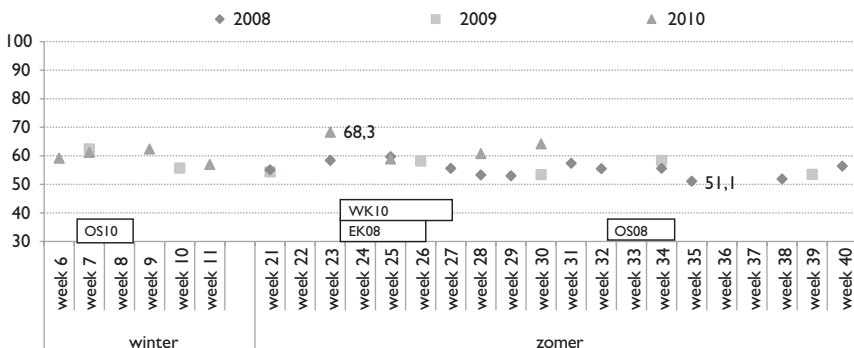
Figuur 1 Gevoelens van sportieve trots in verschillende winter- en zomerweken in 2008, 2009 en 2010, autochtone volwassen Nederlandse bevolking, in procenten (zeer) trots

maakt of Nederlandse sporters internationaal goed presteren (ongeveer de helft) staan internationale sportprestaties op een derde plek na wetenschappelijke en technologische prestaties, en het systeem van sociale zekerheid.

In figuur 1 laten we voor de autochtone volwassen bevolking het verloop zien van de gemeten sportieve trots in de periode 2008-2010. De mate van sportieve trots onder autochtonen laat een duidelijke fluctuatie zien in de jaren waarin grote sportevenementen plaatsvinden. In het ‘neutrale’ sportjaar 2009 benoemen minder mensen sportieve trots dan in 2008 en 2010, toen er Olympische Spelen en voetbalkampioenschappen plaatsvonden. Het hoogste punt (84,6%) van sportieve trots onder

Figuur 2 Gevoelens van nationale trots (schaal) in verschillende winter- en zomerweken in 2008, 2009 en 2010, autochtone volwassen Nederlandse bevolking, in procenten (helemaal) mee eens

autochtone volwassenen ligt opvallend genoeg niet na het succesvolle WK voetbal in 2010, maar in week 9 van dat jaar, tijdens de Olympische Winterspelen. Het laagste gemeten niveau (67,7%) vinden we in de neutrale zomerweek 21 van 2009.

Kijken we naar de invloed van sportevenementen op algemene gevoelens van nationale trots onder de autochtone bevolking, dan zien we een redelijk stabiel patroon over de gemeten jaren (figuur 2). In totaal scoort iets meer dan de helft (57%) van de autochtone Nederlanders positief op de geconstrueerde schaal voor nationale trots. Het hoogst gemeten punt ligt in week 23 van 2010, de week vóór het WK voetbal. Het laagste punt in week 35 van 2008, de week na de Olympische Spelen.

In tabel 1 staan de cumulatieve gegevens voor sportieve trots, wetenschappelijke trots, nationale trots en welbevinden voor de gehele bevolking aangegeven en eventuele verschillen tussen groepen en perioden rondom sportevenementen. De data bevestigen enkele significante oplevingen in de ervaren (sportieve) nationale trots en het welbevinden rondom sportieve evenementen. Net als in de puntmetingen naar voren kwam, vinden we meer en grotere verschillen wanneer we inzoomen op sportieve trots vergeleken met algemene uitingen van nationale trots. De gemeten sportieve en nationale trots is het hoogst in de periode van de Olympische Winterspelen in 2010 (respectievelijk 80,4 en 58,1%) en verschilde significant van de 0-meting in 2008 en de 'neutrale' winterperiode in 2009. Ook in de periode rondom het WK 2010 is de sportieve en nationale trots significant hoger. Vergelijkbare verschillen zien we voor het algemeen welbevinden, dat het hoogst is gedurende de WK2010 periode (80%). Waar de sportieve trots rondom alle vier onderzochte evenementen significant verhoogd is, vinden we voor wetenschappelijke trots geen verschillen. Alleen tijdens de 0-meting en in de neutrale zomer van 2009 'wint' de wetenschappelijke trots het van de sportieve trots.

Op basis van sociaal-demografische verschillen kunnen we concluderen dat mannen trotser op Nederland zijn dan vrouwen, ouderen meer dan jongeren, lager opgeleiden meer dan hoger opgeleiden en autochtonen meer dan allochtone burgers (zie tabel 1). De grootste verschillen vinden we naar leeftijd en etniciteit, waarbij jongvolwassenen en autochtonen ongeveer twintig procentpunten hoger scoren dan respectievelijk ouderen en niet-westerse allochtonen. Ook bestaan er duidelijk verschillen in nationale trots wat betreft de mate van welbevinden: mensen die zich (zeer) prettig voelen zijn beduidend trotser dan mensen die minder lekker in hun vel steken.

Opvallend is dat er geen geslachtsverschillen zijn ten aanzien van ervaren sportieve trots en ook andere verschillen tussen sociale groepen relatief gering zijn (zie ook Evans & Kelly, 2002). De grootste verschillen zijn te vinden naar etniciteit en sportief gedrag. Mensen die zelf sportief

Tabel 1 Nationale trots (schaal), sportieve trots, wetenschappelijke trots en welbevinden, naar diverse achtergrondkenmerken en perioden rondom sportevenementen, volwassen Nederlanders (cumulatieve metingen 2008-2010), in procenten

	Nationale trots (schaal) percentage '(zeer) positief'	Sportieve trots percentage 'ja'	Wetenschappelijke trots percentage 'ja'	Welbevinden percentage '(zeer) prettig'
Totaal	54,2	75,2	73,2	76,6
Periode sportevenement^a				
mei 2008 (0-meting)	51,8	72,3	73,2	76,8
winter 2009 (neutraal)	55,5	73,0	72,1	69,7
zomer 2009 (neutraal)	52,5	69,5	73,5	76,6
EK2008	53,3	76,8 ***	73,9	77,1
OS2008	51,5	76,2 ***	73,7	76,5
OS2010	58,1 **/-	80,4 ***	72,6	75,4 -/***
WK2010	56,6 ***	75,4 -/***	73,5	80,3 ***
Geslacht				
Vrouw	51,8 **	74,8 -	69,7 **	73,9 **
Man	56,8	75,6	77,0	79,5
Leeftijd				
18-24	47,2 **	73,8 *	65,5 **	79,8 **
25-34	47,9	73,3	67,8	77,5
35-44	49,6	75,1	70,6	75,1
45-59	54,8	75,3	74,5	75,2
60+	66,3	77,2	81,8	77,9
Etniciteit				
Autochtoon	57,0 **	76,3 **	73,0 **	77,2 **
Westers allochtoon	46,4	72,6	73,4	75,2
Niet-Westers allochtoon	37,9	67,9	75,1	72,0
Opleiding				
Laag	58,9 **	76,3 **	69,4 **	73,1 **
Midden	52,7	76,5	73,9	78,0
Hoog	50,3	71,4	77,5	79,1
Sportief actief				
Ja	55,5 **	80,6 **	75,3 **	85,7 **
Nee	53,4	71,3	71,8	70,1
Welbevinden				
(zeer) prettig	56,8 **	76,4 **	75,0 **	100
(erg) onprettig	46,7	71,8	68,4	

* = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$

^a significantie rondom evenementperioden gemeten ten opzichte van 0-meting mei 2008 en respectievelijk neutrale zomer- dan wel wintermeting 2009

actief zijn (81%), zijn beduidend trotser op sportprestaties dan niet-sportieven (71%). Wat betreft wetenschappelijke trots zien we meer en grotere verschillen tussen sociale groepen, onder ander naar geslacht, leeftijd en opleiding. Hoger opgeleiden zijn vaker trots op wetenschappelijke prestaties dan op sportprestaties; bij lager opgeleiden is dat andersom.

4.2 Verhoogde sportieve nationale trots voor iedereen?

Om te kijken of de bovenvermelde bivariante verbanden voor de invloed van internationale sportevenementen op sportieve en algemeen nationale trots en welbevinden ook overeind blijven als we controleren voor andere samenhangende variabelen, voerden we enkele regressieanalyses uit. We hebben hierbij gekozen voor lineaire regressies, zodat we ook eventuele kleine invloeden op trotsgevoelens van 'trots' naar 'zeer trots' of van 'helemaal niet trots' naar 'niet trots' kunnen meenemen. In tabel 2 staan de resultaten voor het WK voetbal 2010, met aparte analyses voor mannen en vrouwen en voor autochtonen en allochtonen.

De resultaten laten zien dat alleen de ervaren sportieve trots en in mindere mate ook het algemeen welbevinden rondom het WK voetbal in 2010 significant verhoogd is, vergeleken met de neutrale zomer van 2009. Wanneer we aparte regressies uitvoeren naar geslacht en etniciteit, blijken de gevonden effecten alleen op te treden onder mannen en autochtonen en niet onder vrouwen en allochtonen. De gevonden invloeden zijn echter klein, evenals de totaal verklaarde varianties. We zien dat de ervaren sportieve trots en welbevinden het sterkst verklaard worden door de ervaren nationale trots en de eigen sportdeelname. Onder mannen is daarnaast ook opleiding van invloed: lager opgeleiden ervaren meer sportieve trots. De algemene ervaren nationale trots wordt vooral beïnvloed door sociaal-demografische kenmerken (opleiding, leeftijd en etniciteit) en het algemeen welbevinden en blijkt niet extra verhoogd rondom het WK mannenvoetbal in 2010, ook niet onder mannen en autochtonen.

We hebben deze analyses ook uitgevoerd voor de periode rondom de Olympische Spelen van 2010 (niet in tabel). Daaruit blijkt dat de nationale trots en het algemeen welbevinden noch in het algemeen, noch onder specifieke groepen hoger lag dan in de sportneutrale winter van 2009. Wel vinden we wederom een significante stijging van de ervaren sportieve nationale trots ($p < 0,01$). Specifieke regressieanalyses naar geslacht en etniciteit laten zien dat de sportieve trots alleen onder mannen ($p < 0,01$) steeg en zowel onder allochtonen als onder autochtonen positieve verbanden optraden ($p < 0,05$).

Op basis van de resultaten kunnen we de opgestelde hypothesen deels bevestigen en deels verwerpen: hypothese 1 kan slechts deels wor-

Tabel 2 *Beta's van lineaire regressies op ervaren sportieve nationale trots, algemene nationale trots en welbevinden, naar geslacht en etniciteit, volwassen Nederlandse bevolking*

	Sportieve trots (laag → hoog)		Nationale trots (schaal; laag → hoog)		Welbevinden (laag → hoog)	
	Beta	Sig.	Beta	Sig.	Beta	Sig.
Totaal						
WK2010 (zomer 09 is ref)	0,06	**	0,00		0,04	*
Geslacht (vrouw is ref)	0,00		0,04	*	0,02	
Etniciteit (autochtoon is ref)						
westers allochtoon	-0,01		-0,08	**	-0,03	
niet-westers allochtoon	-0,03		-0,10	**	-0,03	
Leeftijd (laag → hoog)	-0,06	**	0,14	**	-0,02	
Opleiding (laag → hoog)	-0,06	**	-0,09	**	0,02	
Sportdeelname (ja)	0,09	**	0,04	*	0,16	**
Welbevinden (onprettig → prettig)	0,01		0,10	**		
Nationale trots (laag → hoog)	0,34	**			0,10	**
Adjusted R ²	13,5%		5,7%		3,9%	
Vrouw						
WK2010 (zomer 09 is ref)	0,04		-0,02		0,01	
Etniciteit (autochtoon is ref)						
westers allochtoon	0,00		-0,09	**	-0,05	
niet-westers allochtoon	-0,05	*	-0,14	**	-0,07	**
Leeftijd (laag → hoog)	-0,06	*	0,15	**	-0,02	
Opleiding (laag → hoog)	-0,04		-0,09	**	0,03	
Sportdeelname (ja)	0,08	**	0,03		0,17	**
Welbevinden (onprettig → prettig)	-0,02		0,06	**		
Nationale trots (laag → hoog)	0,33	**			0,06	**
Adjusted R ²	11,8%		6,6%		4,1%	
Man						
WK2010 (zomer 09 is ref)	0,08	**	0,03		0,06	**
Etniciteit (autochtoon is ref)						
westers allochtoon	-0,03		-0,07	**	-0,01	
niet-westers allochtoon	0,00		-0,05	*	0,02	
Leeftijd (laag → hoog)	-0,05	*	0,14	**	-0,02	
Opleiding (laag → hoog)	-0,08	**	-0,09	**	0,01	
Sportdeelname (ja)	0,10	**	0,05	*	0,15	**
Welbevinden (onprettig → prettig)	0,03		0,13	**		
Nationale trots (laag → hoog)	0,35	**			0,13	**
Adjusted R ²	15,3%		4,9%		4,1%	
Autochtoon						
WK2010 (zomer 09 is ref)	0,08	**	0,02		0,03	
Geslacht (vrouw is ref)	-0,01		0,02		-0,00	
Leeftijd (laag → hoog)	-0,06	**	0,15	**	-0,02	
Opleiding (laag → hoog)	-0,06	**	-0,09	**	0,02	

	Sportieve trots (laag → hoog)		Nationale trots (schaal; laag → hoog)		Welbevinden (laag → hoog)	
Sportdeelname (ja)	0,10	**	0,04	*	0,18	**
Welbevinden (onprettig → prettig)	0,03		0,10	**		
Nationale trots (laag → hoog)	0,31	**			0,10	**
Adjusted R ²	12,0%		4,1%		4,4%	
Allochtoon						
WK2010 (zomer 09 is ref)	0,01		-0,04		0,07	
Geslacht (vrouw is ref)	0,01		0,09	*	0,10	*
Leeftijd (laag → hoog)	-0,04		0,15	**	0,00	
Opleiding (laag → hoog)	-0,07		-0,09	*	0,02	
Sportdeelname (ja)	0,06		0,03		0,08	
Welbevinden (onprettig → prettig)	-0,08	*	0,06			
Nationale trots (laag → hoog)	0,43	**			0,07	
Adjusted R ²	18,7%		4,3%		2,1%	

* = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$

den bevestigd. We vinden dat Nederlands sportsucces wel bijdraagt tot verhoging van de nationale trots op basis van sportprestaties, maar niet tot algemeen verhoogde nationale trots. Rondom enkele evenementen werd wel een verhoogde mate van welbevinden gevonden. Hypothese 2 waarin gesteld werd dat de invloed van nationaal sportsucces groter is op gevoelens van welbevinden en sportieve nationale trots dan op de meer algemene nationale trots, wordt bevestigd. De derde hypothese wordt niet bekrachtigd. De hoogste invloed op nationale (sportieve) trots en welbevinden werd gevonden tijdens de Olympische Winterspelen en het WK voetbal in 2010. De data bieden deels ondersteuning voor hypothese 4a, 4b en 4c, waarin verschillen verwacht worden voor geslacht, etniciteit en sportdeelname. Vooral waar het gaat om de ervaren sportieve nationale trots, werden alleen positieve significante invloeden gevonden onder mannen, autochtonen en sporters. De vijfde hypothese kan op grond van de resultaten worden bevestigd: de mate van nationale trots bepaalt meer de ervaren sportieve trots, dan dat sportprestaties de ervaren nationale trots verhogen.

4.3 Het WK voetbal: waarin een klein land groot kan zijn

Gevraagd naar de mate waarin mensen trots zijn op de Nederlandse sportprestaties na afloop van de verschillende evenementen, blijken Nederlanders het meest trots op de prestaties tijdens de Olympische Winterspelen 2010 (85%).⁵ Ongeveer even trots zijn ze op de prestaties tijdens de zomerspelen van 2008 (83%) als op het WK voetbal (82%). Op de prestaties tijdens het EK voetbal in 2008 dat vooral een succesvol begin kende, toonde ‘slechts’ twee derde van de Nederlanders zich na afloop

trots. In tegenstelling tot wat we zagen bij de algemene sportieve trots, geven mannen wel vaker dan vrouwen aan trots te zijn op de prestaties van de Nederlandse sporters na afloop van een evenement. Autochtonen zijn, overeenkomstig de eerdere bevindingen, trotser dan allochtonen op specifieke sportprestaties van Nederlandse sportprestaties.

De resultaten bieden tevens evidentie voor de grote rol die de media spelen bij het aanwakkeren van betrokkenheid bij internationale sporttoernooien, zeker wanneer ‘oranje’ goed presteert. Zo gaf een kwart van de Nederlanders (meer vrouwen dan mannen) voorafgaand aan het WK aan het evenement op geen enkele wijze te zullen volgen (noch kijken, lezen of erover praten). Achteraf bleek slechts één op de tien op geen enkele wijze betrokken te zijn geweest. Vergelijkbare verschillen bestonden er voor het EK 2008 en in iets minder mate voor de Olympische Winterspelen. Bij de Olympische Zomerspelen van 2008 was er nauwelijks verschil tussen de intentie van niet-betrokkenheid en uiteindelijk gedrag (resp. 22 en 19%). Voorafgaand aan het WK stelden zes van de tien volwassen Nederlanders dat in hun straat geen enkel huis versierd was. In de week ná het WK gaf slechts een kwart aan dat hun huis noch andere huizen in hun straat niet versierd waren geweest.

Het is niet verbazend dat de meeste respondenten die aangaven trots te zijn op de prestaties van het Nederlandse voetbalteam tijdens het WK 2010, verwezen naar het succesvolle eindresultaat. De drie meest gebruikte bewoordingen voor de trotse gevoelens ($n = 501$) waren ‘goede prestatie’ (21%), ‘tweede plaats WK’ (19%) en/of ‘finaleplaats’ (17%). Tevens werd frequent genoemd dat dit eindresultaat vooral knap is voor zo’n ‘klein land’ (20%). Andere – veel minder gebruikte (2-4%) – bewoordingen waren dat het Nederlands team ‘goed voetbal/spel’ heeft laten zien, een ‘goede teamprestatie’ heeft neergezet, de spelers ‘hun best hebben gedaan’, er ‘sportief’ werd gespeeld, het resultaat ‘onverwacht’ was en/of het team ‘zonder verlies’ de finale bereikte. Enkele uitspraken van respondenten:

‘Het is toch super goed om als tweede te eindigen op het WK!’

‘Omdat ze het ver “geschopt” hebben.’

‘Het feit dat ze in de finale zijn geraakt, zo’n klein landje, zo’n grote prestatie. Ik ben er heel trots op.’

‘Geen enkele wedstrijd verloren tot aan de finale, klasse!! En dat voor zo’n klein landje, hier mogen we met recht trots op zijn.’

‘Het gehele team was een geheel zonder vervelende incidenten of gezeur. ze waren met z’n allen één, prachtig.’

Enkele respondenten verwezen ook naar de in beleidsteksten vooral benoemde positieve gevolgen van goede internationale sportprestaties. Enerzijds verwees men naar bevorderde sociale cohesie ('het oranje gevoel') en anderzijds naar het vergroten van de internationale bekendheid en het positieve beeld dat Nederland (zowel door de sportprestaties als door het 'oranjelegioen') internationaal uitstraalt ('Nederland op de kaart').

'Het was net een grote familie geen verschil bruin blank het kan dus echt wel.'

'Omdat ze een exponent zijn van Nederland. De handelsgeest en de prestatiedrang.'

'Een klein land, met toch een naamsbekendheid op voetbalgebied. De finale halen is een enorme prestatie en alle landen zijn getuige geweest van het oranjegevoel van alle Nederlanders.'

'Het is mooi dat zo'n klein land op wereldniveau goed meedoet. Daarnaast is het gezamenlijke Oranjegevoel een mooi visitekaartje, beter dan de hooliganstrijd die normaal tussen clubs onderling gaande is.'

Naast de vele positieve uitspraken, benoemden de respondenten die aangaven '(helemaal) niet trots' of soms ook degenen die wel trots waren ook diverse kritische aspecten ($n = 94$). Het 'harde' (36%) en/of 'slechte' spel (19%) werden hierbij het meest frequent benoemd. Velen gaven ook gewoon aan 'niet trots' te zijn omdat ze 'geen interesse' hebben voor het WK voetbal. Andere termen die enkele niet-trotse respondenten noemden waren 'commercieel' en/of 'hype' en een enkel keer benoemde een respondent het tegengestelde gevoel van trots: 'schaamte'.⁶

'Ik vind het hele gedoe erom heen weerzinwekkend.'

'Matige wedstrijden gespeeld. Finale was een aanfluiting qua sportiviteit! Af en toe schaamde ik me voor "ons" team!'

Een respondent benoemde ook dat hij ondanks zijn geringe betrokkenheid uiteindelijk toch gezwicht was voor het 'oranjegevoel'.

'Doet me niets. Tijd- en geldverspilling e.d., maar desalniettemin heb ik wel de wedstrijden die Nederland moest spelen gevolgd, de laatste twee wedstrijden zelfs met oranje-look-and-feel.'

Deze laatste uitspraak toont ook de soms paradoxale expressie van het 'oranjegevoel'.

5. Discussie en conclusie

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat internationaal aansprekende Nederlandse sportprestaties niet direct leiden tot groei van algemene gevoelens van *nationale trots* onder de bevolking. Maar sportprestaties lijken deze gevoelens wel te voeden via oplevingen van ervaren *sportieve nationale trots*. Hoewel Nederland zich ten aanzien van een aantal andere kenmerken – zoals democratie en sociale gelijkheid – mogelijk internationaal meer onderscheidt dan op het gebied van aansprekende sportprestaties, geven de meeste Nederlanders aan nationale trots te ontleen aan internationale sportprestaties van landgenoten (vgl. Van Bottenburg, 2009). Alleen wetenschappelijke prestaties komen hier in sportloze perioden bij in de buurt. Vergeleken met technologische of sociale ‘prestaties’ van Nederland zijn sportprestaties minder abstract, eenduidiger en politiek meer neutraal. Bovendien kent Nederland een lange historische traditie van aansprekende sportprestaties, die vooral ook vanwege de prominente media-aandacht voor topsport (Maquire & Poulton, 1999) voeding bieden voor gevoelens van nationale identificaties zoals verbondenheid en trots. Hoewel sportprestaties niet verantwoordelijk lijken voor de al bestaande ‘oranje’ gevoelens en deze ook niet of nauwelijks vergroten, blijken ze in de huidige samenleving wel van belang voor *national identity work* (Lechner, 2007) en vooral voor de ‘getuigenis’ van nationale trots. Zo is met de WK-finaleplaats van 2010 weer een hoofdstuk toegevoegd aan de nationale voetbalcanon met onder meer de verloren WK-finales van 1974 en 1978 en het gewonnen EK in 1988. De op andere momenten ‘slapende’ gevoelens van nationale trots en verbondenheid worden door grote sportevenementen ‘tot leven gewekt’ (Maquire & Poulton, 1999). De verhoogde getuigenissen van (sportieve) nationale trots rondom grote sportevenementen blijken echter slechts kleine rimpels in een vrij stabiel patroon.

Prestaties in de volksport voetbal spreken onder de bevolking het meest tot de verbeelding en kunnen ook ‘neutrale’ burgers meezuigen in een zekere – kortdurende – euforie. Zoals ook Denham (2010) suggereert, dragen topsportprestaties echter niet voor iedereen evenveel bij tot nationale identificatie en trots. Ondanks de gedeeltelijke feminisering van het oranjelegioen in de afgelopen decennia, blijken mannen nog steeds meer betrokken bij en trotser op geleverde voetbalprestaties dan vrouwen. Vooral mannen en autochtonen ‘profiteren’ van verhoogde sportieve nationale trots gevoelens en ervaren welbevinden, terwijl deze groepen bij voorbaat meer oranje gezind en gelukkiger zijn. Autochtone Nederlanders ontleen hun sportieve nationale trots ook aan olympische (schaats)prestaties. De prestaties op de Olympische Winterspelen noch de succesvolle voetbalwereldkampioenschappen in 2010 leidden echter tot verhoging van algemene nationale trotsgevoelens onder de

bevolking. Dat het WK voetbal en de Olympische Winterspelen de sterkste effecten lieten zien hangt samen met de mogelijkheden tot het creëren van eenduidige verhalen. Vergeleken met de zomerspelen zijn de winterspelen voor Nederlanders al beduidend gericht (het gaat vooral om schaatsen), bij voetbalkampioenschappen zijn de verhaallijnen en prestaties van hét nationale team het eenduidigst. Het tentoonspreiden van sportieve trots lijkt niet alleen bevorderd door mee te doen, maar ook samen te hangen met het uiteindelijke resultaat. Nederlanders zijn trotser op de WK-prestaties, hoewel oranje minder mooi en minder ‘Hollands’ speelde dan tijdens het EK in 2008. Het eindresultaat zorgde voor trotse gevoelens bij de meeste mensen, ook al bekritiseerden veel respondenten eveneens het ‘harde spel’. Uit de antwoorden op de open vraag na afloop van het WK 2010 kwam duidelijk naar voren dat veel Nederlanders sportieve trots ook relateren aan ons ‘kleine land’ én aan het carnavaleske ‘oranje’. De bevindingen duiden geenszins op een verloochening van de eigen nationale identiteit, dat Nederland(ers) zou kenmerken (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, 1999), maar sluiten eerder aan bij de conclusie van auteurs als Lechner (2006) en De Foer (2006) dat de carnavaleske expressie van Nederlanders rondom sportevenementen wel degelijk voortkomen uit patriottisme en vermeende nationale superioriteit.

Voor burgers en beleidsmakers in steeds meer landen lijken de beloften van een wereldkampioenschap in een volkssport en/of de organisatie van een groot sportevenement groot. De cruciale rol van de media en commercie bij het ontwakken en aanwakkeren van (de expressie van) nationalistische sentimenten werd door onze data ondersteund. Achteraf blijken ook mensen die vooraf geen enkele intentie hadden om de verrichtingen van de Nederlandse sporters op een international sportevenement te volgen, ‘gezwicht’ te zijn voor de niet te ontlopen media-aandacht en het oranje-enthousiasme van vrienden of burens. Ten tijde van de wereldkampioenschappen voetbal lijken ook alle serieuze en meer kritische media te worden meegezogen in een oranje droom (Vincent et al., 2010) en in een ongekend geloof en vertrouwen in de brede maatschappelijke ‘meer-dan-voetbal’ baten zoals sociale eenheid en verbondenheid (Dauncy & Hare, 2000). Terwijl in het gemondialiseerde voetbal landelijke speelstijlen steeds minder onderscheidend of zelfs verdwenen zijn, wordt de behoefte aan een expressie van nationale identificaties, ook onder de noemer van ‘unieke speelstijl’, alleen maar groter. Het door Nederland verloren bid voor de organisatie van het WK mannenvoetbal in 2018 heeft laten zien dat burgers en beleidsmakers zich ook kunnen laten meezuigen in kritische mediaberichtgeving. Zo daalde het draagvlak voor de organisatie van het WK in de periode dat de media kritisch berichtte over mogelijke negatieve economische effecten en hoge FIFA eisen (zie Elling, 2011).

Een van de belangrijkste legitimeringen van de top10-ambitie van de Nederlandse sport en overheid is dat internationale topsportprestaties zouden bijdragen tot gevoelens van nationale trots, verbondenheid en internationaal prestige. Maar in het buitenland kennen mensen vooral Nederlandse mannelijke voetbalhelden, ook al worden ze geen kampioenen. Olympisch kampioenen zoals Pieter, Inge, Anky en Sven zijn vooral 'onze' nationale helden (Van Hilvoorde, et al., 2010). Uitzonderingen zoals zwemmer Michael Phelps en atleet Usain Bolt daargelaten, valt de meeste olympische helden geen internationale faam ten deel. De gemiddelde Nederlander kent ook niet of nauwelijks Koreaanse, Noorse of Spaanse Olympisch kampioenen. Voor meer internationaal aanzien lijkt Nederland meer afhankelijk van de kwaliteit en prestaties van het nationale voetbalelftal dan van overheidssteun aan andere topsportopleidingen. Voor de toekomst van de nationale topsport lijken bijzondere 'gouden' verhalen van meer belang, misschien zelfs wel juist als ze onverwachts en met geringe overheidssteun tot stand zijn gekomen.

Een belangrijke, mogelijk interveniërende invloed ten tijde van ons onderzoek vormde de economische recessie die na de sportzomer van 2008 begon. Uit de literatuur is bekend dat een hogere werkloosheid als gevolg van een economische crisis, negatief van invloed is op het welbevinden (tevredenheid en geluk) en zelfs kan leiden tot meer zelfdoding (Jehoel-Gijsbers & Hoff, 2009; Stuckler et al., 2009). In ons onderzoek zou deze invloed mogelijk tot uiting zijn gekomen door een lager welbevinden in de 'neutrale' winter van 2009, die als referentie werd gebruikt voor de Olympische Winterspelen van 2010. Economische crises kunnen tevens leiden tot een meer nationale, naar binnen gekeerde houding (en grotere Euro-sceptis) en tot verhoogde nationale verbondenheid en trots. Naar ons idee kunnen het verloop van de crisis of andere maatschappelijke ontwikkelingen niet verantwoordelijk worden gehouden voor de gevonden verhoogde algemene trots rondom de Olympische Winterspelen en het WK voetbal in 2010, maar uit te sluiten is dat natuurlijk niet geheel. Longitudinaal onderzoek over een langere periode is noodzakelijk om sportieve invloeden op nationale trots daadwerkelijk vast te kunnen stellen.

Als het gaat om gevoelens van nationale identificatie, dan blijkt sport zeker een belangrijke trigger te zijn voor expressies en getuigenissen van nationale trots en verbondenheid. Topsportprestaties zijn van belang voor symbolische verhalen over wie 'wij' zijn en welke 'grootse' sporthelden ons kleine land voortbrengt. De onderzoeksresultaten laten zien dat het volgen van grootschalige sportevenementen kan bijdragen aan kleine erupties in nationale sportieve trots, maar vooral ook dat de mate van nationale identificatie en gevoelens van trots een vrij stabiel kenmerk is dat niet vanzelf groeit per gewonnen olympische medaille.

Noten

1. Agnes Elling en Remko van den Dool zijn verbonden aan het Mulier Instituut, Ivo van Hilvoorde aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Contact: a.elling@mulier-instituut.nl
2. Ook in deze studie scoorden vooral inwoners van Duitsland relatief laag (42% *not at all* tegenover 14% van de inwoners van alle 20 onderzochte landen) en laten de resultaten zien dat concepten als nationale trots niet goed internationaal vergelijkbaar zijn vanwege de historisch gegroeide uiteenlopende connotaties in verschillende landen.
3. De optie 'weet niet' (maximaal 1,8% van de antwoorden) werd bij het gemiddelde gehercodeerd tot (niet eens/niet oneens). Het aandeel respondenten dat het (helemaal) oneens was met de stellingen lag respectievelijk op 10,6; 16,6 en 8,3%.
4. Respectievelijk 17,6% gaf aan (helemaal) niet trots te zijn vanwege prestaties in de sport en 7,2% wist het niet; voor wetenschappelijke trots was dit respectievelijk 15,0 en 11,7%.
5. Dit zijn uitkomsten van de eenmalige evaluatiemetingen na afloop van de sport-evenementen.
6. Met de stelling 'Er spelen vandaag de dag dingen in Nederland die maken dat ik mij schaam voor Nederland' was over de gehele periode ook 59% het (helemaal) eens.

Literatuur

- Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.
- Bottenburg, M. van (2009). *Op jacht naar goud. Het topsportklimaat in Nederland 1998-2008*. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Bruce, T., & C. Hallinan (2001). Cathy Freeman: The quest for Australian identity. In D.L. Andrews & S.J. Jackson (eds.), *Sport stars: The cultural politics of sporting celebrity* (pp. 257-270). London: Routledge.
- Dauncy, H. & G. Hare (2000). World Cup France '98. Metaphors, meanings and values. *International Review for the Sociology of Sport*, 35, 331-347.
- Denham, B.E. (2010). Correlates of pride in the performance success of United States athletes competing on an international stage. *International Review for the Sociology of Sport*, 45, 457-473.
- Elling, A. (2011). Draagvlak organisatie WK2018. Factsheet. 's Hertogenbosch: WJH Mulier Instituut.
- Elling, A. & R. Luijt (2009). Different shades of orange? Media representations of Dutch women medallists. In P. Markula (ed.), *Olympic women and the media: International perspectives* (pp. 132-149). Houndmills: Macmillan.
- Evans, M.D.R. & J. Kelly (2002). National pride in the developed world: Survey data from 24 nations. *International Journal of Public Opinion Research*, 14, 303-338.
- Featherstone, M. (1990). *Global culture*. London: Sage.

- Foer, S. De (2006). Sport en nationale identiteit: het oranjegevoel, stimulans en obstakel voor de Nederlandse sport. In P. De Knop, J. Scheerder & B. Vanreusel (red.), *Sportsociologie. Het spel en de spelers* (pp. 427-432). Maarssen: Elsevier Gezondheidszorg.
- Giulianotti, R. & R. Robertson (2007). Recovering the social: Globalization, football and transnationalism. *Global Networks*, 7, 166-186.
- Hargreaves, J. (1986). *Sport, power & culture*. Cambridge: Polity Press.
- Hilvoorde, I. van, A. Elling & R. Stokvis (2010). How to influence national pride? The Olympic Medal Index as a unifying narrative. *International Review for the Sociology of Sport*, 45, 87-102.
- Hobsbawm, E.J. & T.O. Ranger (1983). *The invention of tradition*. New York: Cambridge University Press.
- Houtem, H. van & F. van Dam (2002). Topophilia or topoporno? Patriotic place attachment in international football derbies. *International Social Science Review*, 3, 231-248.
- Jackson, S.J., D.L. Andrews & C.L. Cole (1998). Race, nation and authenticity: A comparative analysis - The Everywhere Man (Michael Jordan) and the Nowhere Man (Ben Johnson). *Journal of Immigrants and Minorities*, 17, 82-102.
- Jehoel-Gijsbers, G. & S. Hoff (2009). Conjunctuur, welbevinden en gedrag. In C. Vrooman (red.) *Werkloos in crisistijd* (pp. 68-81). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Jones, F.L. & Ph. Smith, (2001). Diversity and commonality in national identities: An exploratory analysis of cross-cultural patterns. *Journal of Sociology*, 37, 45-60.
- Lechner, F.J. (2007). Redefining national identity: Dutch evidence on global patterns. *International Journal of Comparative Sociology*, 48, 355-368.
- Maguire, J. & E. Poulton (1999). European identity politics in Euro 96: Invented traditions and national habitus codes. *International Review for the Sociology of Sport*, 34, 17-29.
- Ministerie van VWS (2008). *De kracht van sport*. Den Haag: Ministerie van VWS.
- Mower, J. (2012). London 2012: Olympic success is key to national pride. *BBC News World*, 1 januari 2012.
- Nauright, J. (2010). *Long run to freedom: Sport, cultures and identities in South Africa*. Morgantown: Fitness Information Technology Press.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (1999). *Nationale identiteit in Nederland: internationalisering en nationale identiteit*. Den Haag: Sdu.
- Schyns, P. & P. Dekker (2008). Sociale cohesie in de publieke opinie. In P. Schnabel, R. Bijl & J. de Hart (red.), *Betrekkelijke betrokkenheid: studies in sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008* (pp. 33-60). Den Haag: Sociaal en Cultureel planbureau.

- Smith, A. (1995). *Nations and nationalism in a global era*. Cambridge: Polity Press.
- Stuckler, D., S. Basu, M. Suhrcke, A. Coutts & M. McKee (2009). The public health effect of economic crises and alternative policy responses in Europe: An empirical analysis. *The Lancet*, 374, 315-323.
- Topi, M.D. & J. Coakley (2010). Complicating the relationship between sport and national identity: The case of post-socialist Slovenia. *Sociology of Sport Journal*, 27, 371-389.
- Tuck, J. (2003). The men in white. Reflections on Rugby Union, the media and Englishness. *International Review for the Sociology of Sport*, 38, 177-199.
- Vincent, J., E.M. Kian, P.M. Pedersen, A. Kuntz & J.S. Hill (2010). England expects: English newspapers' narratives about the English football team in the 2006 World Cup. *International Review for the Sociology of Sport*, 45, 199-223.
- Welschen, S. (2010). Making sense of being South African: The analysis of national identity construction in talk. Paper for the ISA World Congress of Sociology, Gothenburg 2010.
- Whannel, G. (2002). *Media sport stars: Masculinities and moralities*. New York: Routledge.